

Amit betegnek tartottam (tartok) benne, az mindenekelőtt a „kávéskanalas” ismeretdagolás nem viszonyszemléletű szakaszossága, az egyirányú diakronikus szemlélet unalmas monotonája. (Amelynek következtében a szokásos őskor – ókor – középkor gyaloglópályán kocognak a történelemórák, s csak akkor érnek az újkor és legújabbkor szakaszaiból a jelenkorba, midőn az iskolaviselt gyermek eléri 13-14. évét, illetve a gimnáziumban 17-18. évét. És addig?)

A kötet bevezetőjében ez olvasható: „Világosan kell látnunk azt is, hogy a történelemtanítás iskolai megújítása elválaszthatatlanul összefügg az egyetemi és főiskolai tanszékek színvonalának javulásával. Enélkül ugyanis a történelemtanítás továbbra is 'lőporos hordó' marad.”

A kötet tanulmányaiba foglaltakat megszívlevélve, alkalmazva viszont reménykedve tesszük hozzá: „talán mégsem”.

Hiszen életre hívói ezért tették közkinccsé munkájukat.

Új törekvések a történelemtanításban. Keraban Kiadó, Budapest, 1993.

SÁVOLY MÁRIA

Csorba Csaba: Regélő váraink

„Vár állott, most kőhalom...” – e címet adta Csorba Csaba könyve bevezetőjének. Bár Kölcsey szavait talán túl sokszor idézik, úgy vélem, ebben az esetben nehéz lenne mással helyettesíteni, mivel minden betűje sajnálatosan igaz. A történelem viharaiban váraink többsége elpusztult, rommá lett, s csak kevés maradt ránk ép állapotban. Ám ha múltunk e monumentális emlékeinek nagy része elenyészett, akkor annál fontosabb, hogy feltárjuk a róluk szóló forrásokat, s gyarapítsuk a velük foglalkozó könyvek számát. Szerencsére a magyar vártörténeti irodalom meglehetősen gazdag, mind a tudományos, mind az ismeretterjesztő művek tekintetében. Ehhez a mű szerzője, Csorba Csaba már eddig is jelentős mértékben járult hozzá. Írásaiban a vártörténet eddig megválaszolatlan kérdéseire igyekezett feleletet adni, mindig alapos irodalmi- és forrásbázisra támaszkodva.

A „Regélő váraink” szintén egy, a tudományos ismeretterjesztésben meglevő űrt próbál betölteni. Az eddig megjelent vártörténeti témájú könyvek vagy a legendákat és meséket, vagy a történeti adatokat gyűjtötték össze. Csorba munkája a kettő szerencsés ötvözete, s mint könyve utószavában utal rá, a múlt század második felében keletkezett hasonló jellegű, de kevésbé átfogó műveket tekintette előképének.

A könyv rövid bevezetőjében a szerző mindenekelőtt igyekszik tisztázni a „vár” fogalmát. Megállapítja, hogy az „valójában összetett fogalom”, amely „mindenfajta erődítmény legegyszerűbb, legegységesebb és leginkább közérthető megjelölésére” szolgál.

Ezt követően végigkíséri a Kárpát-medence vártörténetét. A vázlatos, de lényegretörő áttekintés a rézkori, a bronzkori, illetve a kelta földvárak, majd pedig a különféle római erődítmények rendszerének, építési módjának bemutatásával kezdődik. Ezután tér rá a magyar várépítészere, amelyet korszakokra tagolva tárgyal. Elsőként a vármegyei központtá való korai magyar földvárakról szól, s ezek kapcsán áttekintést ad a Szent István-korabeli, a várakhoz szorosan kötődő közigazgatási szervezetről is. A XII-XIII. századról szólva felhívja a figyelmet, hogy az írásos forrásanyag hiánya ellenére nagyon valószínű, hogy a királyi várak mellett már ekkor is épültek kisebb magánvárak. Részben ezek megletének tulajdonítja, hogy a mongol támadás nem járt sikerrel. E pusztai lovas népek ugyanis csak nehezen birkóztak meg a magas falakkal körülvett erősségekkel.

A tatárjárást követő időszakban megélenkülő várépítés kapcsán Csorba áttekinti, kik, hol, miért és hogyan emelték ezen erősségeket, s hogy e korszakban (a lőpor megjelenése előtt) hogyan zajlott a várvívás. Rendkívül érdekes a várak belső életének, mindennapjainak ábrázolása. Ezután bemutatja, hogy a puszkapor és az ágyú megjelenése hogyan

hatott az erődépítészere és az ostromtechnikára. A törökkor dicsőséggel és áldozatokkal teli harcainak leírása után pedig már jórészt csak váraink pusztulásáról szólhat.

Az ismertetett bevezetőt hasznosan egészíti ki a várépítészeti alapfogalmak jegyzéke, néhány képpel illusztrálva.

A kötet a történelmi Magyarország hatvan várát mutatja be. Hogy a szerzőt milyen szempontok vezették a válogatásban, arra nem derül fény. A várak listáját végignézve azonban úgy vélem, jól sikerült a válogatás, mivel az a magyar várállomány teljes keresztmetszetét adja, területi és formai értelemben egyaránt: felvidéki, dunántúli, alföldi és erdélyi erősség, várkastély és erőd, korai és később épült, eltűnt és fennmaradt vár egyaránt szerepel benne.

Az egyes várak leírásánál az olvasó elsőként az azokról szóló regékkel, mondákkal találkozhat. Ezek mintegy meghatározzák az egész könyv hangulatát, jóllehet, a regényes leírást már a (nem is olyan) száraz tények, a vár keletkezési körülményei, története követi. Nem hiányzik az építészeti leírás sem, sőt az építmény nevének valószínű etimológiájáról is tájékoztatást kapunk.

A színes leírásokat romantikus hangulatú rajzos ábrázolások teszik teljessé. Egy részük az adott várnál, a többi a könyv végén egybegyűjtve kapott helyet. A szerző hangsúlyozza, hogy eddig ismeretlen képi anyagot gyűjtött össze. Ezek forrása néhány, a múlt század második felében kiadott, elfeledett honismereti folyóirat, mint a Vasárnapi Újság, Az Ország Tükre, Hazánk s a Külföld stb. Ugyanakkor a meglevő váralaprajzok bizonytalanságaival és pontatlanságaival indokolja, hogy ilyenek miért nem szerepelnek a könyvben.

A mű mondanivalóját válogatott bibliográfia egészíti ki, amely megfelelő kiindulópontot ad az érdeklődőknek a további ismeretek feltárásához. Itt külön szerepelnek az általános történelmi összefoglalók, valamint Magyarország vagy egy-egy régiójának váraival foglalkozó, illetve az egyes várakra vonatkozó művek.

A szerző végül megadja, hogy mely vár melyik megyében feküdt a történelmi Magyarországon, s ezzel együtt a mai nevét, mai hovatartozását. E listát a kötet első és hátsó belső borítóján található áttekintő térkép egészíti ki. (Erről, bizonyos véletlen folytán, egy vár lemaradt: Bács).

Összegzésként jó szívvel ajánlhatom e művet a magyar várak, a magyar múlt iránt érdeklődő olvasóknak, mert nemcsak színes, hanem tartalmas munka is. Sajnálatos, hogy mindössze 1500 példányban jelent meg, így hozzáférhetősége korlátozott. Csak bízni lehet abban, hogy a könyv végén beharangozott további négy kötet (mindegyikben újabb ötven várral) már nagyobb példányszámánál, esetleg mérsékeltebb áránál fogva szélesebb közönség számára is elérhető lesz.

Csorba Csaba: Regélő váraink. Hatágú Síp Alapítvány Kiadója, Budapest, 1993.

DOMOKOS GYÖRGY

A reinkarnáció amerikai mestere

Manapság nem fordulhat elő, hogy egy amerikai író néhány évre vagy akár csak hónapokra is eltűnhessen, mint a kútba dobott kő. Ezt írta ugyanis a negyvenes évek végén *Malcolm Cowley*, az 1989-ben elhunyt kitűnő amerikai kritikus a fiatal *Hawthorne*-ról, aki 1825-ben, amikor egyetemi éveit után visszatért szülővárosába, Salembe, a majdani élet-rajzírók és irodalomtörténészek számára néhány évre nyomtalanul eltűnt. A ma amerikai írója lépten-nyomon interjút ad, politikai nyilatkozatokat tesz, megjelenik a televízióban, olvasóival találkozik, előadásokat tart az egyetemeken, egyszóval szüntelenül a nyilvánosság előtt szerepel. Különösen igaz ez a megállapítás, ha olyan íróról van szó, mint *Norman Mailer*, akinek úgyszólván éltető közege a nyilvánosság.

Rendszeres közszerepléseinek köszönhetően az évek során bőséges ismeretanyag gyűlt össze Mailer „viselt dolgairól”. Talán ez magyarázza azt a tényt, hogy az első Mai-